

המשנה הראשונה פותחת "האשה נקנית בשלוש דרכים וקונה את עצמה בשתי דרכים". לאחר מכן מפרטת המשנה מהם אותם דרכים, כסף שטר וביאה, וכן שתי הדרכים, גט כריתות ומיתת הבעל. לכאורה אין צורך בציון המספרים, שהרי אם כתוב לנו שלושה קניינים אזי אנו יודעים לספור עד שלוש, מדוע ציינה בכל אופן דווקא שלוש?

מבנה זה של חז"ל מצייר אותנו להבין: א. שרק שלוש (או קונה עצמה בשתיים) קניינים ואין להוסיף. ב. יש הבנה נוספת שטמונה במספר.

הגמרא מבררת אלו קניינים באה המשנה למעט, וכך לשון הגמרא (שם ג.):

מניינא דרישא למעוטי מאי, מניינא דסיפא למעוטי מאי? מניינא דרישא למעוטי חופה.. למעוטי מאי? למעוטי חליפין, ס"ד אמינא, הואיל וגמר קיחה קיחה משדה עפרון, מה שדה מקניא בחליפין, אף אשה נמי מקניא בחליפין, קמ"ל. ואימא הכי נמי! חליפין איתנהו בפחות משהו פרוטה, ואשה בפחות משהו פרוטה לא מקניא נפשה. מניינא דסיפא (למעוטי מאי?) למעוטי חליצה, סד"א תיתי בק"ו מיבמה, מה יבמה שאינה יוצאה בגט - יוצאה בחליצה, זו שיוצאה בגט - אינו דין שיוצאה בחליצה, קמ"ל. ואימא ה"נ! אמר קרא: ספר כריתות, ספר כורתה, ואין דבר אחר כורתה.

עפ"י סגנון שאלת הגמרא, יש חיבור בין הרישא "שלוש דרכים" לסיפא "שתי דרכים". מניין של שלוש דרכים בא למעט קניין חליפין. ומניין של שתי דרכים בא למעט חליצה.

האשה איננה נקנית בקניין חליפין. קניין חליפין כשמו, החלפת דבר בדבר, חמור בפרה ופרה בחמור (שווה בשווה). הרחבה של דבר זה נעשה ע"י קניין סודר (עיי' רש"י ד"ה חליפין), כלומר שרוצה אדם לקנות דבר מסוים אך אין לו אפשרות להחליף זה בזה (אולי משום גודל הדבר או הכמות). התקינו שיהיו עושים הגבהה של סודר או חפץ שהוא יקרא מעשה הקניין. הסכמה זו מבטאת את ההחלפה שתעשה בין שני החפצים המוחלפים (יכול להיות גם חפץ בעד כסף- אך הכל בדרך של החלפה).

רש"י מציין שקניין סודר נלמד מקניין השדה של בועז "שלף איש נעלו", הנעל משמשת כמעשה קניין החליפין.

ולכן יש הוה אמינא לומר, שכמו ששדה (בועז) נקנית בחליפין כך אשה שקניינה נלמד משדה תקנה בחליפין! עונה הגמרא שלא, משום שחליפין נעשים גם בפחות משווה פרוטה, ואשה לא מקנה עצמה בפחות משווה פרוטה.

ומבאר רש"י (ד"ה לא) שגנאי הוא לאשה להתקדש בפחות משהו פרוטה, ולכן לא חל קניין החליפין באשה. ועוד מוסיף רש"י שגם אם יביא לאשה בלשון חליפין ביותר משווה פרוטה, אין היא מקודשת עד שיביא לה בתורת לשון קניין (כלשונם).

ודבריו צריכים ביאור, שהרי אם התרצתה בפחות משווה פרוטה אולי כן תקדש בביאה משום שהוא לא גנאי לה? ועוד קניין שטר הוא בפחות משהו פרוטה! מדוע בשטר היא כן נקנית? וכך הקשו התוספות (ד"ה ואשה):

פי' בקונטרס משום דגנאי הוא לה הילכך בטיל לה תורת חליפין בקידושין ואפילו בכלי שיש בה ש"פ אי יחייב לה בתורת חליפין וקשה לר"ת דא"כ פשטה ידה וקבלה תתקדש בפחות משהו פרוטה! ועוד כיון דתלי טעמא משום דגנאי הוא לה א"כ אמאי לא פריך בגמרא בנתיב דרבי ינאי דקפדו אנפשייהו ולא מקדשי בפחות מתקרבא דדינרי כו' כי היכי דפריך לקמן (דף יא.) אמילתיה דב"ש..

עולה מהאחרונים (שיעורי רבי שמואל, הגרי"ש אלישיב ועוד) שקניין כסף או שווה כסף יש בו שתי בחינות: א. שווי, כלומר שיהיה שווה פרוטה. ב. ולאחר שהוא שווה פרוטה, יש בו ערך מוסף. האשה נקנית באותו ערך של הכסף, ולא בשווי של הכסף. אם נעמיק אפשר לומר, שבקניין כסף יש גוף ויש נשמה, השווי של הפרוטה היא בחינת הגוף, ופחות מכאן אין הערך כלומר הנשמה יכולה לשכון בה.

נראה לענ"ד שכך יש להבין את מהות הקניין בכסף, שאין האשה נקנית בגוף הכסף- בשווי אלא בחלק הערכי שבו, ולכן גם אם יביאו לאשה מאתיים זוז אך אין זה מספיק לה, לא תהיה מקודשת כמו במקרה של בנותיו של רבי ינאי.

קניין חליפין במהותו הוא החלפה, ע"כ אין משמעות לשווי, אלא החלפה של חפץ בחפץ. כלומר, גם אם אדם יקדש אשה בלשון חליפין אפילו במאה זוז, עדיין מהות הקניין לא תשתנה של החלפה של חפץ בחפץ ולא בערך של הדבר. כלומר, בעומק הדברים, הקניין תמיד ישאר בגוף הדבר ולא יצא אל ערכו.

נראה לענ"ד שכך יש להבין את רש"י, שגנאי הוא לאשה להתקדש בקניין של החלפה כשאר החפצים, שהרי היא נקנית בערך הדבר ולא בגופו. ולכן גם כמות הכסף לא תשנה את מהות הקניין, רק כשיתן לה בתורת לשון קניין תוכל להתקדש. אולי אפשר לדמות זאת כך, אדם שקידש אשה בטבעת בתורת חליפין, אזי לכאורה היה אמור לקנות אשה ולהפסיד (החליף) את הטבעת. אך שהוא מקדש אשה בתורת קניין כסף, אזי הוא מקדש אשה ע"י הטבעת שהביא לה (כלומר, אין כאן החלפה אלא ערך הטבעת קישר את האשה אליו).

נראה שיש כאן הבנה נוספת למספרים: **שלוש**- הוא מספר של **חיבורים**, ימין שמאל והנקודה השלישית המחברת. בשלוש אנו עוסקים בחיבורים הראויים לאיש ואשה, חליפין זה בדיוק חיבור שבא ע"י החלפה ופירוד. **שתיים**- מספר שמהותו פירוד, כל אחד בקצה אחר, או ע"י גט כריתות, או ע"י מיתת הבעל. [מעניין לראות, שהרישא 'חליפין' נלמד משלף איש **נעלו**, והסיפא עוסקת בחליצת **נעל** האיש].